

УДК 334.012.34

DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2024.21.13>**Фімяр С.В.**

кандидат економічних наук, доцент,
Черкаська філія Приватного вищого навчального закладу
«Європейський університет»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0432-2587>

Сімаков С.Г.

аспірант,
Приватний вищий навчальний заклад
«Європейський університет»
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-0634-9515>

Fimyar Svitlana

Cherkasy branch of Private Higher Educational Establishment
“European University”

Simakov Stanislav

Private Higher Educational Establishment
“European University”

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

THEORETICAL FOUNDATIONS OF ENSURING THE ECONOMIC SECURITY OF BANKING INSTITUTIONS

Для банків найбільшої актуальності набувають питання створення системи економічної безпеки, забезпечення захисту фінансових ресурсів, інформації та майна банку. Для комерційних банків особливо важливо створювати безпечні та ефективні умови діяльності, зокрема підтримку ліквідності, зниження ризиків, підвищення прибутковості, забезпечення повернення кредитів та інших. Виявлено основні загрози, що впливають на фінансову безпеку банку. На комерційні банки впливають як зовнішні, і внутрішні загрози. У статті розглянуто поняття та елементи економічної безпеки банку. Досліджено теоретичні аспекти функціонування фінансової та інформаційної безпеки фінансово-кредитної організації. Визначено основні чинники дестабілізації фінансової стійкості комерційних банків, а також виявлено принципи, засоби та методики протидії загрозам такого характеру. У процесі дослідження проведено аналіз ефективності системи економічної безпеки вітчизняного банківського сектора.

Ключові слова: економічна безпека, фінансова безпека, інформаційна безпека, банківський сектор, комерційні банки, загрози економічній безпеці, банківський ризик.

The relevance of this study is determined by the need to update and improve the existing system of economic security of domestic financial and credit organizations in connection with the instability of the foreign economic situation. The establishment of a modern system of national and international economies is inseparable and impossible without the functioning of financial and credit organizations. But the fact of the accumulation of a large amount of money makes this institution very vulnerable. The vulnerability of the banking system in the country directly affects the rate of economic growth, exacerbating certain problems in all spheres of life, therefore it is very important to ensure a stable, continuous state of economic security of such organizations. Under economic security, it is customary to understand such a state of the financial and credit organization, in which maximum efficiency is achieved in the use of financial, administrative, capital, information and other resources in order to prevent threats to the stable performance of the basic functions of such a structure. It is divided into two parts: financial and informational. For banks, the issues of creating a system of economic security, ensuring

the protection of financial resources, information and bank property are becoming the most urgent. It is especially important for commercial banks to create safe and effective operating conditions, including maintaining liquidity, reducing risks, increasing profitability, ensuring loan repayment, and others. The main threats affecting the bank's financial security have been identified. Commercial banks are affected by both external and internal threats. The concept and elements of the bank's economic security are considered in the article. The theoretical aspects of the functioning of financial and information security of a financial and credit organization have been studied. The main factors of destabilization of the financial stability of commercial banks have been determined, as well as the principles, means and methods of countering threats of this nature have been identified. In the process of the research, an analysis of the effectiveness of the system of economic security of the domestic banking sector was carried out.

Keywords: *economic security, financial security, information security, banking sector, commercial banks, threats to economic security, banking risk.*

Постановка проблеми. Актуальність даного дослідження обумовлюється необхідністю оновлення та вдосконалення існуючої системи економічної безпеки вітчизняних фінансово-кредитних організацією у зв'язку з нестабільністю зовнішньоекономічної кон'юнктури.

Влаштування сучасної системи національного та міжнародного господарств невіддільне і неможливе без функціонування фінансово-кредитних організацій. Але факт акумуляції широкої грошової маси робить цей інститут дуже вразливим. Вразливість банківської системи у країні безпосередньо впливає на темпи економічного зростання, посилюючи ті чи інші проблеми в усіх галузях життя, тому дуже важливо забезпечити стабільний, безперервний стан економічної захищеності таких організацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробці теоретичних і організаційно-методичних підходів до гарантування безпеки банківських установ присвячені наукові дослідження таких вчених, як Квасницька Р.С. [1], Доценко І.О. [1], Приступи Д.В. [1], Васильчишина О.Б. [2], Мордань Є.Ю. [3], Журавки О.С. [3], Діденко К.В. [3], Кравченко Я.І. [3], Литвиненко О.В. [4], Коваленко В.В. [5], Шевців Л.Ю. [6], Сенишин Б.Б. [6] та інших. При цьому більшість дослідників акцентують увагу саме на фінансовій безпеці банківських установ, вважаючи її базисом безпеки банків. Однак питання формування системи економічної безпеки банківських установ залишаються недостатньо дослідженими.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз стану економічної безпеки банківських установ та обґрунтування необхідності формування комплексної системи захисту банківських установ, до ключових складових якої належать матеріальні й фінансові ресурси, інформаційна та кадрова безпека.

Виклад основного матеріалу. Під економічною безпекою прийнято розуміти такий стан фінансово-кредитної організації, у якому досягається максимальна ефективність у використанні фінансових, адміністративних, капітальних, інформаційних та інших ресурсів задля унеможливлення загроз стабільного виконання базових функцій такої структури. Вона поділяється на дві частини: на фінансову та інформаційну.

Фінансова безпека є сукупністю заходів щодо протистояння ризикам, що загрожують фінансовій діяльності підприємства. Вона спрямовано на стабільне підвищення ліквідності балансу, забезпечення повернення кредитів, збільшення додаткового капіталу і, загалом, встановлення безпеки фінансової стійкості банку. Внаслідок цього основними об'єктами, що підлягають захисту в рамках системи, що розглядається, є:

- 1) фінансові кошти (валюта та коштовності);
- 2) матеріальні засоби (споруди, обладнання, транспорт);
- 3) технічні засоби.

У свою чергу, інформаційна безпека – це стан захищеності всіх його інформаційних активів від зовнішніх та внутрішніх інформаційних загроз. Конститутивними її компонентами є:

- 1) безпека електронних платежів;
- 2) безпека комп'ютерних мереж у банку;
- 3) безпека персональних платежів фізичних та юридичних осіб [1].

Варто розуміти, що банк несе відповідальність не лише за власну інформаційну захищеність, але також і за інформацію про своїх клієнтів, за ті кошти, які вони вклали, що безпосередньо впливає на довіру користувачів банківських послуг і, як наслідок, на фінансову стійкість цієї організації. Таким чином, фінансова стабільність є загальним предметом і метою всіх субсистем економічної безпеки.

Для найбільш повного та досконалого захисту економічного базису кредитної організації процес забезпечення безпеки зобов'язаний -відповідати наступним вимогам та принципам:

1. Комплексність – збереження стабільного функціонування банку повинна бути гарантована на всіх його організаційних рівнях і забезпечуватись усіма доступними засобами.

2. Безперервність – можливість продовжувати діяльність із захисту фінансової стійкості постійно і незалежно від негативних впливів з боку зовнішнього середовища.

3. Своєчасність – попереджувальна спрямованість заходів забезпечення безпеки.

4. Доцільність – сумісність потенційної шкоди та витрат на підтримку заходів безпеки.

5. Правомірність – заходи, що вживаються, повинні відповідати чинному законодавству [3].

З наведених положень можна зробити висновок, що ефективність функціонування окремого комерційного банку багато в чому залежить не тільки від показників, що забезпечують швидке усунення наслідків форс-мажорних обставин, а й від механізмів швидкої, правильної ідентифікації загроз безпосередньо економічній безпеці.

Загроза економічної безпеки банку – потенційно можливий негативний вплив на окремі елементи бізнес-процесів фінансово-кредитної організації.

Як і в будь-якій іншій комерційній організації, загрози економічній безпеці фінансово-кредитної організації прийнято поділяти на внутрішні та зовнішні (табл. 1).

Перша група є сукупність чинників, що зумовлюють появу ризиків фінансової стійкості банку, що виникають усередині керованої системи внаслідок навмисних чи ненавмисних дій внутрішніх суб'єктів компанії. Натомість друга група визначається незалежністю виникнення ризику від управління фірми. Потенційна небезпека такого характеру може змінюватись від найпростіших ринкових детермінант, що зумовлюють ринкову кон'юнктуру (на кшталт конкурентних процесів) до політичних і соціальних (коли попит на кредити та депозити стискається внаслідок нездатності чи небажання широкої маси населення дозволити собі ці послуги).

Стійкість самого банку визначається готовністю системи безпеки протидіяти обом типам загроз одночасно. Таким чином, внутрішні та зовнішні загрози взаємопов'язані та неподільні. Вони існують завжди, але змінюється їх кількісний та якісний зміст. Саме тому банкам потрібно постійно досліджувати та прогнозувати ризики для здійснення рентабельного бізнесу [4].

Таблиця 1

Види загроз економічній безпеці діяльності комерційних банків

Внутрішні загрози	Зовнішні загрози
Загрози управлінських помилок	Політичні
Ризики агресивної фінансово-кредитної політики	Економічні
Загрози, пов'язані з порушенням ліквідності балансу банківської структури	Соціальні

Джерело: складено автором на основі [2; 6]

Практика захисту від загроз фінансової стійкості надзвичайно різноманітна (табл. 2). Вона включає у собі як прямі дії, створені задля ліквідації небезпеки діяльності окремого банку, і заходи превентивного на чинники ризику. Так, ядром управління ризиками є стратегія банку. Під цим терміном розуміється концептуальна основа діяльності конкретного банку, що сприяє прийняттю правильних якісних управлінських рішень на всіх рівнях менеджменту. Однією з її складових є кредитна політика. На її основі будується робота з роздрібними клієнтами та розробляються моделі скорингу. Це допомагає банку захистити себе від неблагонадійних клієнтів, що зберігає чи навіть підвищує рівень повернення кредитів у конкретній організації.

В умовах безперервного та стрімкого розвитку систем електронних платежів та цифрових валют, а також інших інформаційних технологій, так чи інакше пов'язаних з інтернет-банкінгом, найважливішим питанням при інтеграції подібних інструментів та технологічних комплексів стає питання захищеності інформаційних потоків між суб'єктами банківської системи. Особливо важливо наголосити на проблемі забезпечення безпеки платежів фізичних осіб, адже на цій основі ґрунтуються динаміка коливань попиту на банківські послуги, загалом, і довіра до конкретного банку, зокрема. За останнє десятиліття виникло і розвинулося безліч шахрайських схем, спрямованих на розкрадання коштів клієнтів комерційних банків (більшість з яких здійснюється шляхом соціальної інженерії).

Розглянувши загрози економічній безпеці банку, можна зробити висновок, що для кожної загрози можна визначити її джерело – суб'єкт загрози. Але для прийняття управлінських рішень в умовах невизначеності джерело негативного впливу на компанію не завжди можливо визначити. Таку ймовірність подій, за якої наслідки ухвалення рішення будуть багатоваріантними, прийнято називати економічний ризик.

В даний час, коли банківські ризики достатньо вивчені та класифіковані, ними можна успішно керувати, а саме проводити заходи, спрямовані на зниження або локалізацію негативних впливів, які можуть спричинити штрафи, санкції, збитки або втрату клієнтської бази кредитної організації.

Для вибудовування ефективної системи економічної безпеки кожен банк в особі власників та менеджерів має визначити допустимий рівень ризиків. При цьому слід враховувати, що ризики закладено у суті самої банківської діяльності. При забезпеченні економічної безпеки важливо пам'ятати, що не виправдано серйозні заходи запо-

Таблиця 2

Основні типи загроз фінансовій стійкості банку і заходи по їх запобіганню

Загрози	Заходи по запобіганню загроз
Раптове вилучення великої кількості депозитів	1. Диверсифікація пасивів задля забезпечення високої прогнозованості джерел фінансування банку 2. Сек'юритизація кредитів, що видаються для забезпечення ліквідності балансу і, як наслідок, створення фінансової «подушки безпеки»
Низьке повернення кредитів	1. Розробка політики видачі кредитів 2. Сек'юритизація боргових зобов'язань
Фактори конкурентного середовища	Підвищення якості і зниження собівартості послуг, що надаються
Інформаційні фактори	1. Лобювання комерційних інтересів в уряді 2. Проведення безперервної PR-компанії підвищення довіри клієнтів
Заморожування активів банку іншою організацією	1. Розміщення активів лише у авторитетних, вітчизняних установах 2. Моніторинг їхньої фінансової діяльності

Джерело: складено автором на основі [1; 5]

бігання та захисту від різноманітних загроз можуть призвести до зростання витрат, зниження рентабельності або затримки розвитку порівняно з іншими, більш інноваційними комерційними організаціями.

Банківський ризик визначається як вартісне вираження подій, що ведуть до можливих економічних, політичних, моральних та інших збитків, які можуть статися в результаті реалізації прийнятого рішення.

Слід зазначити, що у управлінні забезпеченням безпеки банку слід враховувати галузеву специфіку, що визначається такими факторами:

- висока залежність клієнтів і контрагентів банку від можливих втрат у разі реалізованих загроз;
- можливий витік конфіденційних відомостей ставить під загрозу діяльність банку як суб'єкта господарювання, залишає його відкритим перед конкурентами, а також тягне за собою порушення законодавства;
- більший у порівнянні з іншими сферами діяльності перелік потенційних загроз і, відповідно, об'єктів захисту.

Забезпечення економічної безпеки окремого комерційного банку має обумовлюватися наявністю стратегії його розвитку. Стратегічна робота щодо забезпечення безпечної взаємодії фінансових, матеріальних, кадрових та інформаційних ресурсів призведе до мінімізації впливу зовнішніх та внутрішніх загроз та забезпечить ефективне функціонування та розвиток кредитної організації.

Також система економічної безпеки банківської установи має базуватися на аналізі потенційних зовнішніх та внутрішніх загроз, їх своєчасному виявленні, прогнозуванні виникнення загроз та створенні комплексу заходів щодо їх попередження [6].

У системі економічної безпеки банківської установи має бути відведено значне місце під управління ризиками, що включає їх ідентифікацію, класифікацію, а також їх оцінку та аналіз.

Економічна безпека комерційного банку – це стан стабільного функціонування всіх систем та процесів, що будуватиметься на основі аналізу основних банківських ризиків з урахуванням стратегічного планування.

Сформувавши економічну безпеку кожного окремого елемента, можна говорити про економічну безпеку лише на рівні банківської системи. При цьому забезпечення економічної безпеки банківської системи має бути зумовлене вдосконаленням механізмів запобігання витоку банківського капіталу в тіньовий обіг, приведенням нормативно-правової бази у відповідність до світових стандартів.

Ефективна взаємодія банківської системи з реальним сектором економіки сприятиме зміцненню економічної безпеки всієї держави.

Висновки. Підсумовуючи, можна говорити про те, що в сучасному світі економічна безпека банківського сектора конституює стабільність виконання функцій та загальну діяльність таких організацій. У зв'язку з перманентним розвитком технологій та зміною загальної економічної кон'юнктури загрози фінансової стійкості є вкрай мінливими об'єктами.

На економічну безпеку банків впливають різні чинники зовнішнього та внутрішнього середовища. Чинники зовнішнього середовища найнебезпечніші для банків, оскільки банки не мають можливості на них впливати. Так, наприклад, існуюча в країні податкова політика може істотно впливати на податкове навантаження банку, отже, на отримуваний прибуток. У свою чергу, від розміру прибутку, що отримується, багато в чому залежить створення банківських резервів. Усі комерційні банки повинні проводити моніторинг рівня фінансової безпеки банку згідно з граничними значеннями ключових показників фінансової звітності та використовувати нові фінансові технології у своїй діяльності з метою підтримки своєї клієнтської бази та прибутку. Саме тому забезпечення її рентабельності потрібно безупинно вдосконалювати як фінансовий, і інформаційний її компонент.

Список використаних джерел:

1. Квасницька Р.С., Доценко І.О., Приступа Д.В. Формування механізму забезпечення фінансової безпеки банківської установи. *Modern Economics*. 2021. № 25. С. 73–78.
2. Васильчишин О.Б. Фінансова безпека банківської системи України в умовах загрозливих тенденцій виведення капіталу. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2018. Том 29 (68). № 1. С. 73–83.
3. Мордань Є.Ю., Журавка О.С., Діденко К.В., Кравченко Я.І. Фінансова безпека банківської системи України: сутність та оцінка. *Бізнесінформ*. 2021. № 1. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2021-1_0-pages-243_251.pdf
4. Литвиненко О.В. Поняття і характеристика загроз фінансовій безпеці системно важливих банків. *Вісник університету банківської справи*. 2021. № 3 (42). С. 47–54.
5. Коваленко В.В. Фінансова безпека банків в умовах воєнного стану. *Фінансовий простір*. 2022. № 4 (48). URL: <http://fnpnu.cibs.ubs.edu.ua/article/download/272736/268679>
6. Шевців Л.Ю., Сенишин Б.Б. Шляхи підвищення фінансової безпеки банків України в умовах глобалізаційних процесів. *Бізнес-Інформ*. 2020. № 9. С. 254–262.

References:

1. Kvasnytska R. S., Dotsenko I. O. and Prystupa D. V. (2021) Formation of a mechanism for ensuring the financial security of a banking institution. *Modern Economics*, vol. 25, pp. 73–78.
2. Vasylychshyn O. B. (2018) Financial security of the banking system of Ukraine in the conditions of threatening tendencies of capital withdrawal. *Scientific notes of Tavriya National University named after V.I. Vernadsky*, no. 29 (68), pp. 73–83. (in Ukrainian)
3. Mordan Ye. Yu., Zhuravka O. S., Didenko K. V., Kravchenko Ya. I. (2021) Finansova bezpeka bankivskoi systemy Ukrainy: sutnist ta otsinka [Financial security of the banking system of Ukraine: essence and evaluation]. *Biznes inform – Business Inform*, no. 1. Available at: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2021-1_0-pages-243_251.pdf
4. Lytvynenko O. V. (2021) The concept and characteristics of threats to the financial security of systemically important banks. *Bulletin of the University of Banking*, vol. 3 (42), pp. 47–54.
5. Kovalenko V. V. (2022) Finansova bezpeka bankiv v umovakh voiennoho stanu [Financial security of banks in martial law]. *Finansovyi prostir – Financial space*, no. 4 (48). Available at: <http://fnpnu.cibs.ubs.edu.ua/article/download/272736/268679>
6. Shevtiv L. Yu. and Senyshyn B. B. (2020) Ways of increasing the financial security of Ukrainian banks in the conditions of globalization processes. *BusinessInform*, vol. 9, pp. 254–262.